

17. Verba I. O. (2016) Pravo na dostup do pravosuddyia ta yoho yurydychne zabezpechennya: zahal'nopravova kharakterystyka [The right to access to justice and its legal support: general legal characteristics] : dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.01 / Klasych. pryvat. un-t. Zaporizhzhya, 225 p. [in Ukr.].

ABSTRACT

Andrii Korenev, Volodymyr Horbalinskyi. International standards for ensuring the right to access to justice: administrative and legal aspect. The article provides an administrative and legal description of international standards for ensuring the right of access to justice. It is determined that administrative proceedings are aimed at strengthening the rule of law in the field of public activity, as well as providing opportunities for individuals and legal entities to exercise their rights by appealing against illegal decisions of public authorities, their actions or inaction. The definition of international standards for ensuring the right of access to justice is proposed.

It has been determined that the international community includes in the international standards of the organization of ensuring the right to access to justice: the system of informing citizens about the protection of rights in court; simplification of the trial process; speeding up the case review process; removing economic barriers to access to justice; provision by the state of judges and judicial bodies with the necessary material resources.

The authors have proposed to include the following standards in the international legal standards of ensuring the right of access to justice: regulatory and legal guarantee of the right to access to justice; regulation in the national legal system of the mechanism of access of a person to the necessary means of judicial protection; guaranteeing the right to free legal aid for certain categories of persons; the obligation to take into account the case law of the European Court of Human Rights; improving the legal status of judges; prohibition of discrimination of a person's right to access to justice; legal liability for violation of a person's right of access to justice. The conclusion about the importance of realization of international standards in the national legal system of Ukraine is made.

Keywords: court, justice, access to justice, international standards of the right to access to justice.

УДК 316.652

DOI: 10.31733/2078-3566-2022-2-207-214

Олег ЛЕВІН[©]
кандидат історичних наук,
доцент
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)

Олег ПОПЛАВСЬКИЙ[©]
кандидат історичних наук,
доцент
(Університет митної справи та фінансів, м. Дніпро, Україна)

УКРАЇНА ЯК ФОРПОСТ ДЕМОКРАТИЧНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ НА ПОСТРАДЯНСЬКОМУ ПРОСТОРИ

У статті розглянуто проблеми та здійснено аналіз історичного шляху демократичних трансформацій в Україні, які призвели до перетворення нашої держави на форпост демократичних змін на пострадянському просторі.

Аналіз розвитку політичної системи української держави доби незалежності демонструє наявність суттєвих суб'єктивних та об'єктивних чинників та перешкод, які ускладнюють перехід України до демократії, перешкоджають створенню на теренах нашої держави політично спроможного й економічно розвиненого суспільства. Перехідній політичній системі України притаманні, поряд із демократичними ознаками, риси, що властиві олігархічним та охлократичним режимам.

Ключові слова: Україна, демократія, свобода, політична система.

© О. Левін, 2022

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-3501-3509>
docentagro55@gmail.com

© О. Поплавський, 2022

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-9023-9992>
poplavich@i.ua

Постановка проблеми. Питання демократичних перетворень на теренах колишнього СРСР вже багато років залишається актуальною темою сучасної політичної науки. У межах пострадянського простору відбувається досить специфічний політичний процес, центральним питанням якого є трансформаційні перетворення, які містять демократизацію політичної системи кожної країни. Однією з головних особливостей цього процесу виступає тоталітарне минуле держав, створених після розпаду СРСР, як стартова позиція трансформаційних процесів. Незважаючи на доволі значний науковий доробок, накопичений у цьому напрямку, спроби вирішити проблему належного теоретичного забезпечення процесів пострадянської демократизації залишаються недостатніми. Тому це питання є відкритим та актуальним для подальших досліджень.

Кардинальні політичні та економічні перетворення на пострадянському просторі спричинили закономірний інтерес дослідників до змісту і характеру демократичних трансформацій як загалом, так і в кожній країні окремо. Україна завжди була й залишається ключовим центром демократичних перетворень на пострадянському просторі. Як влучно наголосив відомий американський дослідник Ф. Фукуяма: «Україна є, мабуть, найважливішою перехідною демократією в цілому світі. Вона стоїть на передовій лінії в глобальній битві за демократію. Особливо після того, як росія вторглася на Донбас і в Крим. Те, що відбувається в Україні, те, чи буде вона успішною на цьому переході, матиме велике значення для всього регіону. Україна дасть відповідь на питання, чи держава може подолати своє комуністичне минуле, чи ні. Це вплине на події в Білорусі і навіть у Росії» [1]. Саме тому особливий інтерес багатьох дослідників протягом трьох останніх десятиліть викликала українська тематика.

Аналіз публікацій, у яких започатковано вирішення цієї проблеми. Різні аспекти демократичного транзиту саме в нашій країні розглядаються в працях українських дослідників: Т. Бельської, В. Богданова, К. Бондаренка, С. Вонсовича, О. Кіндратець, М. Назарова, А. Пехніка, Є. Полохала, М. Требіна та ін.

Метою статті є аналіз історичного шляху демократичних трансформацій в Україні, які призвели до перетворення нашої держави у форпост демократичних змін на пострадянському просторі.

Виклад основного матеріалу. Для розуміння складних процесів демократичного транзиту розглянемо процес боротьби демократичних та авторитарних тенденцій в українській політичній системі за добу незалежності України. Еволюція політичної системи України була започаткована прийняттям Декларації про державний суверенітет України у липні 1990 р. Незважаючи на те, що цей документ був прийнятий ще радянською елітою республіки, обраний курс на створення незалежної держави був підтриманий суспільством. Наступного року 24 серпня був прийнятий історичний «Акт проголошення незалежності України», який був підтверджений на всеукраїнському референдумі. Фактично наприкінці 1991 р. розпочинається злам старої політичної системи, перехід до демократичних перетворень. Найважливішим негативним фактором початкового етапу трансформації політичної системи України була несформованість, неструктурованість та неефективність політичних інститутів. Крім того, в Україні не були проведені вибори відразу після здобуття незалежності, внаслідок чого на початку транзиту при владі залишалися представники авторитарної радянської номенклатури.

До 1994 р. в Україні діяла Верховна Рада, яка була обрана ще за часів СРСР. Більшість депутатів парламенту свого часу висувалися від Комуністичної партії України. До 1996 р. новостворена держава існувала по Конституції УРСР 1978 р. Враховуючи все вищезазначене, легко пояснити той інституційний хаос, який виник на початку 1990-х рр. у країні. Радянська номенклатура продовжила слугувати джерелом кадрового резерву для заповнення державних посад, хоча сама загалом не була підготовлена до розриву з радянською спадщиною. Радянські інститути не змогли ефективно взаємодіяти з новими демократичними інститутами, які були створені після 1991 р. Були створені структури Президента України, Кабінету Міністрів України, обласні (районні) державні адміністрації та інші нові органи влади, але розподілу повноважень між ними проведено не було, що призвело до глибокої кризи у виконавчій гілці влади, загострення стосунків між Президентом України та Кабінетом Міністрів країни.

Через невирішення економічних проблем і різке зниження життєвого рівня (обсяги виробництва у 1994 р. скоротилися в 2,5 рази в порівнянні з 1990 р., ВВП країни не перевищував 60% від рівня 1991 р.), початок безстрокового страйку шахтарів, глибоку політичну кризу в Україні, влітку 1994 р. були проведені дострокові президентські вибори, які практично співпали з виборами нового парламенту країни. Внаслідок чого Україна отримала сильний прокомуністичний парламент на чолі зі спікером-соціалістом, а також сильного безпартійного президента Л. Кучму, який був представником «червоних директорів» радянських часів.

Головним завданням новобраного президента стало проведення конституційної реформи, причому такої реформи, яка би суттєво розширила повноваження саме президента та усієї вертикалі виконавчої влади. За Конституцією УРСР 1978 р. парламент мав вирішальне значення в державі, а це ніяк не влаштовувало Л. Кучму. У серпні 1994 р. всі державні адміністрації були підпорядковані президенту. У листопаді 1994 р. президент вніс до Верховної Ради проєкт «Закону про владу» який встановлював основи організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції держави. Процес прийняття цього закону у 1995 р. і Конституції України у 1996 р. продемонстрував перші авторитарні тенденції політичного режиму країни. Заперечення парламентської легітимності, нехтування думкою опозиції, авторитарний стиль прийняття політичних рішень поза опори на законодавство, порушення парламентських процедур – усе це заклало основу проведення внутрішньої політики з позиції сили. Тим більш, що парламент другого скликання виявився роздробленим, нездатним сформувати стійку коаліцію.

У цей період був закладений неправильний вектор розвитку партійної системи. Замість прийнятого західною політичною практикою поділу партійного спектру на праві, центристські та ліві партії, в українському політикумі переважав регіональний, лінгвістичний та етнічний розподіл партійної системи. Крім цього, постійне зростання кількості політичних партій призводило до зменшення їх впливу на суспільство. Заплутавшись у великій кількості нових непопулярних партій, виборці віддавали перевагу незалежним кандидатам. При виборах всіх рівнів застосовувалася мажоритарна система абсолютної більшості, яка зазнала фіаско в українських умовах. Була підтверджена думка Дж. Сарторі, що мажоритарна система підходить для збереження вже існуючої двопартійної системи, але не зовсім обов'язково здатна створити таку систему з нуля [2]. Незрілість партійної системи не дозволяла громадянам мати адекватну репрезентацію їх інтересів у політиці, що призводило до активізації протестних настроїв, підштовхувало їх до «вуличної», радикальної форми відстоювання своїх інтересів. Більшість партій залишалася практично невідомою на загальнонаціональному рівні і не набула впливу на політичний процес.

Прийняття Конституції 1996 р. призвело до визначеності відносно базового інституційного устрою. Але ж воно заклало основу майбутніх конфліктів передовсім між виконавчою і законодавчою гілками влади. Створення суперпрезидентської республіки з практично відсутніми стримуваннями і противагами влади президента і парламенту, особливо у разі різних політичних орієнтацій, створювало прецедент заведення ситуації у політичний глухий кут. При цьому процедура імпічменту президента або розпуску парламенту не були чітко прописані у законодавчих актах.

Обрання Л. Кучми на другий термін і зростаюча авторитарність його політики стали приводом для об'єднання низки партій в антипрезидентську коаліцію «Україна без Кучми». Під час президентських виборів 2004 р. почалися масові протести проти наступника Л. Кучми – В. Януковича. Тут треба визначити, що політична система України завжди страждала від перманентної політичної кризи, яка, як правило, загострювалася під час чергових або позачергових виборів керівників держави, зміна котрих супроводжувалася масовими акціями протестів.

Президентська кампанія 2004 р. та парламентські компанії 2006 і 2007 рр. в Україні показали великий структурний і ментальний розкол у політичному просторі країни. Образами на фоні всенародних протестів, названих Помаранчевою революцією, В. Ющенко був змушений погодитися в обмін на консенсус між усіма політичними силами на зміну форми правління з президентсько-парламентської на парламентсько-президентську, обмеживши можливості президента впливати на прийняття політичних рішень. Були внесені зміни в порядок обрання депутатів всіх рівнів, запроваджена

пропорційна виборча система. Усе це призвело до суттєвого покращення міжнародного іміджу України, зміни показників країни в системі індексування демократичних перетворень.

Усі ці процеси призвели до суттєвих змін в оцінці демократичних перетворень в Україні на основі визнаних цивілізованим світом критеріїв. Як відомо, головними з них виступають найавторитетніші міжнародні доповіді правозахисної організації Freedom House («Дім Свободи») зі США, які щорічно встановлюють глобальні індекси Freedom in the World, Nations in Transit, а також індекс демократії (Democracy Index) [3].

Freedom in the World – це глобальний індекс, який щорічно виводить рівень свободи в різних країнах світу. Як стверджують його автори, «стандарти в галузі політичних прав і громадянських свобод, яких дотримується організація у всіх своїх проєктах, зафіксовані у Загальній декларації прав людини і застосовуються до всіх країн і територій, незалежно від географічного положення, етнічного чи релігійного складу населення та рівня економічного розвитку». Індекс охоплює 192 країни, які угруповуються в понад 14 територій.

Проєкт «Nations in Transit» («Країни перехідного періоду») – це поглиблене дослідження демократичних змін та тенденцій у колишніх комуністичних країнах Європи та Євразії. Моніторинг «Nations in Transit» охоплює 29 країн та забезпечує Freedom House найточнішими даними про цей регіон. Дослідження проводиться майже щороку, починаючи з 1995 р. На відміну від загального рейтингу Freedom in the World, де рейтинг базувався на двох ключових категоріях (політичних правах та громадянських свободах), у проєкті «Nations in Transit» звіти по країнах організовано відповідно до таких категорій: 1) демократичність правління на федеральному рівні; 2) виборчий процес; 3) громадянське суспільство; 4) незалежні ЗМІ; 5) демократичність правління на локальному рівні; 6) незалежність судової системи; 7) корупція.

Ще одним глобальним світовим індексом демократичних перетворень в країнах світу виступає Індекс демократії (Democracy Index). Складанням даного індексу займається «Economist Intelligence Unit» – дослідницька компанія, яка є аналітичним підрозділом відомого британського журналу «Economist» та надає послуги з прогнозування, дослідження та аналізу в різних сферах життя у 167 країнах світу. При складанні класифікації за рівнем розвитку демократії враховуються різні показники, згрупованих по п'яти категоріям – виборчий процес і плюралізм функціонування уряду, участь населення в політичному процесі, громадянські права і політична культура.

Надання Україні статусу вільної країни на той час було зумовлене суттєвим зрушенням у сфері громадянських свобод та політичних прав, що відбулося після «помаранчевої революції». Стан громадянських свобод покращився на 2 пункти, електорального процесу – на 1,75, політичних прав – на 1 (за семизначною шкалою, яку використовує «Freedom House»). Стали вільними ЗМІ. Проте тенденція до авторитарної консолідації, яка набувала сили за президентства Л. Кучми, змінилась гострою конфронтацією політичних сил. Причому конфронтація відбувалася не тільки між правлячими партіями та опозицією, а й всередині урядової коаліції. Спроба укласти між провідними політичними силами пактову угоду на ґрунті «Універсалу національної єдності» [4] не вдалася через гострі суперечності щодо зовнішньополітичних орієнтацій та культурного розвитку.

За висновками експертів «Freedom House» стан функціонування державної влади в Україні був визнаний майже вдвічі гірший за стан виборчого процесу, асоціативних і індивідуальних прав, більше ніж у двічі гірший за стан політичного плюралізму, політичної участі, свободи слова і переконань. Україна за часів президентства В. Ющенка перетворилася на країну, у якій свобода набувала контури всездозволеності, а демократія помилково приймалася за безкарність. Політична нестабільність, яку спричиняла необмежена раціональними рамками свобода, створювала загрозу демократичному розвитку та існуванню незалежної Української держави.

Але загалом політичний режим в Україні в 2004-2010 рр. характеризувався більшою демократичністю, ніж режим, що існував за часів Л. Кучми, але однак превалювання неформальних механізмів над формальними збереглося. Президентська каденція В. Ющенка запам'яталася п'ятьма змінами урядів країни та зовнішнього політичного курсу України. Політична еліта того часу не змогла реалізувати необхідні

для держави реформи. Посилилась економічна та політична криза, що призвело до перемоги на президентських виборах 2010 р. В. Януковича.

З приходом до влади В. Януковича конституційний процес був згорнутий, Конституційний Суд України поновив чинність Конституції 1996 р. Україна знову перейшла від парламентсько-президентської до президентсько-парламентської моделі. Виборча система знову стала змішаною. Правляча еліта підтримала пріоритет інтересів фінансово-промислових угруповань над інтересами суспільства. Посилення корупції призвело до нерационального використання бюджетних коштів. Посилилися авторитарні тенденції в управлінні країною. Характерним для каденції В. Януковича була політика лавірування між ЄС та РФ, результатом якої стала відмова від ратифікації угоди про співробітництво з ЄС у грудні 2013 р. Реакційні тенденції сприяли зростанню протестних настроїв, що стало каталізатором Революції Гідності 2014 р. Це був вже другий епізод зміни влади шляхом масових протестів, причому в обхід формальних інститутів на кшталт виборів, імпідменту тощо.

У червні 2014 р. на посаду Президента України в першому турі було обрано П. Порошенка. Одним з перших кроків новообраного президента стало повернення до моделі парламентсько-президентської республіки. В умовах російської агресії, анексії Криму та захоплення окремих районів Донецької та Луганської областей керівництво держави чітко проголосило курс на подальшу демократизацію всіх сторін суспільного життя, євроінтеграцію України, очищення влади через закон про люстрацію, декомунізацію, боротьбу з корупцією. У вересні 2014 р. Верховною Радою було прийнято Закон України «Про очищення влади», метою якого було відновлення довіри до влади у відповідності до європейських стандартів [5]. Наступним кроком у трансформації політичної системи України стало прийняття Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їх символіки» [6]. Одним з наслідків прийняття цього закону стала заборона діяльності Комуністичної партії України. У січні 2015 р. парламент почав розгляд законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо недоторканості народних депутатів і суддів.

Важливою складовою демократичного транзиту стала децентралізація публічної влади в Україні. Стратегічним напрямком реформи став відхід від централізованої моделі управління в державі, забезпечення спроможності місцевого самоврядування та побудова ефективної моделі територіальної організації влади в Україні, реалізація положень Європейської хартії місцевого самоврядування, принципів субсидіарності, повсюдності і фінансової самодостатності органів місцевого самоврядування. Було влучно проведено розмежування повноважень у системі органів місцевого самоврядування, центр прийняття рішень був перенесений на базовий рівень (село, селище, місто).

Але, незважаючи на декларування вкрай необхідних для розвитку України демократичних реформ, незважаючи на деякі успішні кроки в трансформації політичної системи країни, загалом стара система влади залишалася недоторканою та незмінною. Проголошені реформи проводились лише косметично, дії владної верхівки характеризувались популізмом та лобізмом відповідних фінансово-промислових угруповань. Падіння виробництва, втрата частини територій разом зі значною частиною бюджетоутворюючих підприємств Донбасу, різке підвищення цін на комунальні послуги для населення, збільшення соціальної напруги на фоні гальмування проголошених змін викликало стрімке падіння рейтингу діючої влади. У квітні 2019 р. на чергових виборах Президента України перемогу одержав В. Зеленський.

За часи його каденції були зроблені подальші кроки щодо демократичних перетворень в Україні. Україна досягла значного прогресу в розвитку власних демократичних інститутів і є надійним партнером для усіх, хто готовий ставати на захист демократії та свободи у світі. Важливим кроком стало ухвалення закону про деолігархізацію, який дає змогу відновити механізм народовладдя і розбудувати інститути прямої демократії. Було ухвалено багато рішень, спрямованих на забезпечення гендерної рівності, захисту жінок, дітей, внутрішньо переміщених осіб, людей з інвалідністю і кожного окремого громадянина.

Виступаючи 9 грудня 2021 р. у віртуальному форматі на Саміті за демократію, ініційованому президентом США Дж. Байденом, Президент України В. Зеленський

заявив, що Україна є лідером демократичних перетворень у регіоні завдяки реалізації низки реформ. На його думку, «Україна, поза сумнівом та без жодної зайвої скромності, є лідером демократичних перетворень у регіоні. Ми створили нову інфраструктуру антикорупційних інституцій, ми втілюємо інноваційні технології для запобігання та виявлення антикорупційних дій для прозорості управління державними фінансами, майном і публічними закупівлями» [7].

Підбиваючи підсумки історичного розвитку незалежної України, треба визначити, що здійснюючи демократичний транзит, перехід до суспільства з соціально орієнтованою економікою та плюралістичною політичною системою, Україна довгий час залишалася в статусі перехідної моделі. Здобувши незалежність, наша держава спізнилася з реформами на старті, що вплинуло на подальшу трансформацію усього суспільного ладу. Політичне, економічне і соціокультурне життя українського суспільства до сьогоднішнього дня містить відбитки тоталітаризму і колишнього напівколоніального статусу України в складі різних держав. Перехід до демократії здійснюється в умовах незавершеності національної консолідації. Довгий час у політичній свідомості більшості населення продовжують панувати принципи егалітаризму й етатизму.

Яскравим показником суперечливості та непослідовності демократичної трансформації України протягом 2015-2020 рр. виступають щорічні дослідження різних неурядових організацій проекту «Nations in Transit» («Країни перехідного періоду») (табл. 1), [8].

Таблиця 1

Динаміка демократичних перетворень в Україні за індексом Nations in Transit (2015-2020 рр.)

№	Показники	2015	2016	2017	2018	2019	2020
1	Демократичне управління державою	6,00	5,75	5,75	5,75	2,25	2,5
2	Виборчий процес	3,50	3,50	3,50	3,50	4,5	4,5
3	Громадянське суспільство	2,25	2,25	2,50	2,75	5,0	5,0
4	Незалежні ЗМІ	4,00	4,00	4,00	4,25	3,75	3,75
5	Демократичне місцеве самоврядування	5,50	5,25	5,00	4,75	3,25	3,25
6	Верховенство права та незалежність правосуддя	6,00	6,00	5,75	5,75	2,5	2,5
7	Корупція	6,25	6,00	5,75	5,75	2,25	2,25
8	Загальний індекс	4,75	4,68	4,61	4,64	3,36	3,39

Порівняння показників індексування за методологіями Nations in Transit та Індексу демократії (Democracy Index) в Україні протягом 2015-2020 рр. представлена в табл. 2.

Таблиця 2

Значення інтегральних індексів Nations in Transit та Індексу демократії України за 2015-2020 рр.

№	Рік	Nations in Transit	Індекс демократії
1	2015	3,25	5,70
2	2016	4,68	5,70
3	2017	4,61	5,69
4	2018	4,64	5,69
5	2019	3,36	5,90
6	2020	3,39	5,81

Головною перешкодою для політико-режимного транзиту в Україні за час її незалежного існування стала непослідовність структурних перетворень політичної системи. Демократія була встановлена в більшості випадків лише процедурно. Раціональної бюрократизації політичної сфери життя суспільства не відбулося. Слабкість державних інститутів призводило часто до їх захоплення або використання в інтересах олігархічних угруповань.

Проте, незважаючи на труднощі, непослідовність і нерівномірність реформ, Україна не лише задекларувала намір побудувати демократичне суспільство. Вона взялася до практичного втілення цього наміру в життя, подолавши декілька гострих політичних криз компромісами й взаємною поступливістю супротивних сторін. Уже є досягнення у трансформації економіки та впровадження її ринкових засад, завершено процес приватизації, створено клас великих власників, закладено основи середнього та малого підприємництва, формується ринкова інфраструктура в банківській, фінансовій та інших сферах економіки, впроваджена і протягом останніх років є стабільною національна валюта. У суспільно-політичному житті відбулася демонополізація ідеологічної сфери, формується багатопартійна система, є осередки громадянського суспільства – громадські об'єднання, недержавні аналітичні центри, незалежні друковані та інтернет-видання.

Висновки. Аналіз розвитку політичної системи української держави доби незалежності демонструє наявність суттєвих суб'єктивних та об'єктивних чинників та перешкод, які ускладнюють перехід України до демократії, перешкоджають створенню на теренах нашої держави політично спроможного й економічно розвиненого суспільства. Перехідній політичній системі України притаманні, поряд із демократичними ознаками, риси, що властиві олігархічним та охлократичним режимам (вплив номенклатури, що нерідко об'єднуються в клани, є схильна до корупції і залишається байдужою до суспільних інтересів; збереження командно-адміністративних методів управління; рекрутування частини правлячої еліти з маргінальних прошарків суспільства, які прагнуть швидкого підвищення свого соціального статусу та матеріального добробуту та ін.). З цим пов'язані некомпетентність владних структур, неповага до закону, намагання неадекватними засобами негайно розв'язати проблеми, використати настрої натовпу для реалізації вузькокорисливих інтересів. Нерозвиненими залишаються механізми стримувань і противаг у політичній системі. Але, незважаючи на всі ці слабкі місця, невирішені проблеми та непослідовні дії, Україна впевнено збільшує темпи демократичного транзиту, залишається форпостом демократичних перетворень на пострадянському просторі.

Список використаних джерел

1. Чого бракує українській демократії? URL : <http://zbruc.eu/node/103251>.
2. Сарторі Дж. Порівняльна конституційна інженерія. Дослідження структур, мотивів і результатів ; пер. з англ. Київ : АртЕк, 2001. 224 с.
3. Nations in Transit Methodology. URL : http://www.freedomhouse.org/sites/default/files/inline_images/NIT – 2011 – Methodology.pdf. Democracy Index 2019. URL : <https://www.eiu.com/topic/democracy-index>.
4. Універсал національної єдності. *Урядовий кур'єр*. 2006. 5 серпня. С. 5.
5. Про очищення влади : Закон України від 16.09.2014. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1682-18>.
6. Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки : Закон України від 09.04.2015. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/317-19>.
7. Зеленський на Саміті за демократію: Україна є лідером демократичних перетворень у регіоні. URL : <http://ua.interfax.com.ua/news/general/785291.html>.
8. Freedom House, Nations in Transit 2018 – Ukraine, 11 April 2018. URL : <https://www.refworld.org/docid/5b3cc262a.html>.

Надійшла до редакції 28.03.2022

References

1. Chogho brakuye ukrayinskiy demokratiyi? [What is missing in Ukrainian democracy?]. URL : <http://zbruc.eu/node/103251>[in Ukr.].
2. Sartori Dzh. (2001) Porivnyalna konstytuciyna inzheneriya. Doslidzhennya struktur, motyviv i rezultativ / Per. z anghl. [Comparative constitutional engineering. Study of structures, motives and results / Trans. from English]. Kyiv : ArtEk. 224 p. [in Ukr.].
3. Nations in Transit Methodology. URL:http://www.freedomhouse.org/sites/default/files/inline_images/NIT – 2011 – Methodology.pdf. Democracy Index 2019. URL: <https://www.eiu.com/topic/democracy-index>.
4. Universal nacionalnoyi yednosti [Universal car of national unity]. *Uryadovyy kuryer*. 2006. 5 serpnya. 5 p. [in Ukr.].
5. Pro ochyshhennya vldy : Zakon Ukrayiny № 1682-VII vid 16.09.2014 r. [On the purification of power: Law of Ukraine No. 1682-VII dated September 16, 2014] URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1682-18>. [in Ukr.].
6. Pro zasudzhennya komunistychnoho ta natsional-socialistychnoho (natsystskoho)

totalitarnykh rezhymiv v Ukraini ta zaboronu propaghandy yikhnyoyi symboliky. Zakon Ukrainy № 317-VIII vid 09.04.2015 r. [On the condemnation of the communist and national socialist (Nazi) totalitarian regimes in Ukraine and the prohibition of propaganda of their symbols. Law of Ukraine № 317-VIII of April 9, 2015]. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/317-19>. [in Ukr.].

7. Zelensky na Samiti za demokratiyu: Ukrainya ye liderom demokratychnykh peretvoren u rehioni [Zelensky at the Summit for Democracy: Ukraine is the leader of democratic transformations in the region]. URL : <http://ua.interfax.com.ua/news/general/785291.html>. [in Ukr.].

8. Freedom House, *Nations in Transit 2018 – Ukraine*, 11 April 2018, available at. URL : <https://www.refworld.org/docid/5b3cc262a.html>. [in Ukr.].

ABSTRACT

Oleh Levin, Oleh Poplavsky. Ukraine as an outpost of democratic transformations on the post-Soviet space. The article deals with problems of historical path of democratic transformations in Ukraine, which led to the transformation of our state into an outpost of democratic changes in the post-Soviet space.

The main obstacle to political-regime transit in Ukraine during its independent existence was the inconsistency of the structural transformations of the political system. Democracy was established in most cases only procedurally. There was no rational bureaucratization of the political sphere of society. The weakness of state institutions often led to their capture or use in the interests of oligarchic groups.

Despite the difficulties, inconsistency and unevenness of reforms, Ukraine has not only declared its intention to build a democratic society. She undertook the practical implementation of this intention, overcoming several acute political crises through compromises and mutual concessions of the opposing parties.

Carrying out a democratic transit, a transition to a society with a socially oriented economy and a pluralistic political system, Ukraine remained in the status of a transitional model for a long time. Having gained independence, our state was late with reforms at the start, which affected the further transformation of the entire social order.

The analysis of the development of the political system of the Ukrainian state at the time of independence demonstrates the presence of significant subjective and objective factors and obstacles that complicate Ukraine's transition to democracy, hinder the creation of a politically capable and economically developed society on the territory of our state. Along with democratic features, the transitional political system of Ukraine is characterized by features characteristic of oligarchic and ochlocratic regimes.

Keywords: *Ukraine, democracy, freedom, political system.*

УДК 343.131.7

DOI: 10.31733/2078-3566-2022-2-214-220

Олена ЛЕЙБА ©

кандидат юридичних наук

(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна)

ПРЕЗУМПЦІЯ НЕВИНУВАТОСТІ В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ ТА ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Стаття присвячена дослідженню порушень презумпції невинуватості в межах національної судової практики та практики Європейського суду з прав людини. Зазначається, що порушення однієї із значущих кримінально процесуальних засад, якою є презумпція невинуватості, є доволі поширеними та різноплановими на практиці. У статті досліджуються найбільш поширені в Україні порушення презумпції невинуватості, а саме: оприлюднення інформації щодо кримінального провадження та його учасників; використання у процесуальних документах формулювань, які ставлять під сумнів невинуватість особи; публічне застосування обмежувальних заходів до особи в залі судового засідання.

Ключові слова: *презумпція невинуватості; порушення презумпції невинуватості; кримінальне провадження; незаконне оголошення відомостей щодо кримінального провадження; процесуальні документи, що ставлять під сумнів невинуватість особи.*

© О. Лейба, 2022

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-9416-9357>

elena008888@gmail.com